

Družbeno nadzorstvo in napovedovanje

Janez Pečar*

V zvezi s preprečevanjem kriminalitete in drugih pojavov, zlasti v poudarjeni družbeni samozasčitni organiziranosti socialistične kriminalne politike in splošnega načrtovanja družbeno-gospodarskega razvoja se pri nas nehote porajajo vprašanja, zakaj zaostajamo za prenekatero državo (še posebno socialistično) glede napovedovanja odklonskosti ter zakaj v družbeno načrtovanje razvoja ne vdelamo tudi predvidevanja za potrebe nadzorstva, ki se pri nas čedalje bolj razširja in oplaja tudi s samoupravnimi »nadzor-nimi« mehanizmi. To je zaradi nezanesljivosti metod in težavnosti napovedovanja prihodnosti gotovo zelo odgovorna dejavnost, toda to ni samo naša posebnost, zaradi katere bi bili upravičeni storiti manj kot kje drugje po svetu. Hkrati nam najbrž ne more biti vseeno, da je pomembna plat dogovarjanja zanemarjena, po drugi strani pa gredo družbeno-gospodarski tokovi po zamislih načrtovanja, katerega nosilci so predvsem samoupravne osebe. Čeprav je večina oblik odklonskega vedenja glede nadzorovanja, odkrivanja in spreminjanja še vedno v domeni države, to vendar ne more biti razlog nezanimanja za tovrstno prihodnost, ko med tem marsikje drugje po svetu prav državni nadzorni organi vlagajo velika sredstva za razmišljanje in ustvarjanje metod, modelov in teorij za predvidevanje dogodkov in procesov, ki niso ne preteklost in ne sedanost.

Res pa je tudi, da je futurologija lahko »psevdoznanost, nevarna mistifikacija — njen uspeh — naraščajoče zanimanje za futurologijo — pa daje njenim nasprotnikom temelj za protifuturološko obtoževanje in zahteve po prezentologiji nasproti futurologiji.«¹ Matematizacija in računalništvo jo ob geslih kot so študije prihodnosti, futurološko raziskovanje, futuristika itd. z uporabo političnih znanosti, sociologije, socialne psihologije, ekonomike itd., še bolj poudarjajo, čeprav je vnaprej jasno, da je prihodnost nemo-goče napovedati v nadrobnostih, marveč lahko ob precejšnjem prispevku domiselnosti upamo le na domnevanje o splošnih smereh razvoja. Zato tudi številni napovedovalci dele usodo utopistov, še posebno, ker pogosto razmišljajo v abstraktnih modelih. Ob tem, da se futurologi zlasti v socialističnih državah dostikrat sklicujejo na klasike marksizma kot pomembne napo-

vedovalce prihodnosti in štejejo napovedovanje in načrtovanje za sredstvi delavskega razreda pri napredovanju družbe h komunizmu, dobiva ta dejavnost poleg političnega, gospodarskega, tehničnega in znanstvenega še posebej tudi — ideološki poudarek. Ta plat napovedovanja je za njih sestavina »integriranega socializma pod vplivom znanstveno-tehnične revolucije«.²

Napovedovanje odklonskosti se na splošno razvija v skromnih razsežnostih spričo tega, da je kriminalnost zapleten družbeni pojav in da se kot človeško vedenje povezuje z zapletenimi družbenimi in medčloveškimi razmerji in procesi. Tudi sedanje kriminalne statistike niso najustreznejša podlaga za razmišljanje in hipoteze o kriminalnosti prihodnosti in reakciji nanjo, všteti nadzorne mehanizme (državne in samoupravne), posebno ker ne vemo, koliko nadzorstva potrebujemo in katere sestavine sploh vse upoštevati za njegovo določanje. Odklonskost in nadzorstvo pa sta dve plati iste zadeve, ki prav tako omogočata druga drugo. Poleg tega se »sociološko napovedovanje ukvarja z najbolj zavitiimi in nerazložljivimi predstavami o socio-kulturnih spremembah«.³

Glede na to načtenja ta sestavek zlasti naslednja vprašanja: zakaj sploh napovedovati in predvidevati odklonskost za potrebe nadzorstva, zlasti pri nas (z dokaj razvejanimi in posebnimi nadzornimi mehanizmi)? Kaj danes o tem spoznavajo drugje po svetu in kakšne so metode, modeli in teorije? Katere spremenljivke upoštevati pri tej dejavnosti itd., če naj bosta napoved in predvidevanje sredstvi sedanosti za vplivanje in oblikovanje prihodnosti, toliko bolj, ker tudi po politični plati zelo poudarjamo načrtovanje. Napovedovanje in načrtovanje pa nista daleč vsaksebi.

1. Teoretična izhodišča

V prizadevanjih, ki se načrtneje ukvarjajo s prihodnostjo, navadno razločujejo napovedovanje, predvidevanje in načrtovanje. Neredko pa za marsikaterega pisca vse skupaj prepogosto pomeni razmišljanje o prihodnosti, če ne že kar futurologijo, futuristiko, sociologijo prihodnosti ali kaj podobnega. Raziskovanje prihodnosti pa vsekakor pomeni nekaj sistematičnega in dejavnost, ki ni spekulacija in tudi ne zgolj do-

* Janez Pečar, diplomirani pravnik, doktor znanosti, znanstveni svetnik, Inštitut za kriminologijo, Trg osvoboditve 11, 61 000 Ljubljana.

¹ Fukasz, v *Contemporary and Futures Societies*, s. 76.

² Edeling: *The Role of Social Laws in Forecasting the Future...*, s. 7.

³ Fowles: s. 253.

mišljija (čeravno domišljije iz preteklosti v marsičem postajajo današnja dejanskost).

Napovedovanje na splošno pomeni tiste oblike spoznavanja, ki na podlagi znanih zakonitosti družbenega delovanja in razvoja v sedanosti in preteklosti omogočajo logično sklepanje o glavnih razvojnih gibanjih v prihodnosti.

Predvidevanje pomeni tisto znanje, ki je že bolj določeno, vsebuje natančnejše parametre stanja in razvoja prihodnosti in temelji na znanstvenem napovedovanju glavnih razvojnih gibanj. Drugače povedano: »Predvidevanje je umetnost gledanja v prihodnost in izdelava napovedovanja o njej«.⁴

Načrtovanje pa je del tistega procesa, ki je bližji in otipljivejši in ki pomeni neposredno izražanje izkušenske dejanskosti ter neposredno dejavnost ljudi pri uresničevanju določenih ciljev.

Načrtovanje je še najbolj blizu tistemu, o čemer bi lahko dejali, da z »oblikovanjem prihodnosti človeštvo vedno rešuje vprašanja današnjega časa«.⁵

Poleg tega poznajo še projekcijo, perspektivo, prerokovanje itd.

Kot prenekatero družboslovno znanosti tudi napovedovanje ali sploh razmišljanje o prihodnosti ne more potekati brez ideologije in razredne naravnosti. Socialistično napovedovanje temelji na razrednih sestavinah in zlasti poudarja dialektični in zgodovinski materializem, ki sta najbolj vsebinski metodi. Marksistična ideologija tudi v napovedovanju izraža razredne interese delovnih ljudi in jih uravnava v sprejemljive smeri glede na proizvodna sredstva in razmerja. Zato naj poudarimo, da so glede »odkritij in oblikovanja zakonitosti družbenega razvoja in predvidevanja, gospodarskih, družbenopolitičnih in ideoloških pojavov«⁶ veliko prispevali že klasiki marksizma, čeprav je prenekateri meščanski teoretik drugačnega prepričanja. Prav tako ne gre pozabiti tele Marksove ugotovitve: Znanost doseže dovršenost samo, če uporablja matematiko«.⁷ Matematizacija sociologije ter z njo tudi futurologije in njenih metod pa je hkrati napredek znanosti in njene eksaktnosti. Matematične metode postajajo čedalje večja nuja za napovedovanje odklonskosti oziroma razmišljanje o kriminalnosti v prihodnje za domnevanje njene narave in obsega, reakcij nanjo in vse drugo, kar

v zvezi s tem danes tare in skrbi sleherno družbo. Matematizacija zato postaja ena izmed osrednjih vprašanj tudi v kriminologiji.

»Pomen predvidevanja odklonskosti se po svoji naravi usmerja k temu, da je kriminološko napovedovanje instrument, s pomočjo katerega je mogoče doseči skladnost boja z odklonskostjo in z interesi in potrebami, ne toliko sedanosti, temveč predvsem prihodnosti«.⁸ Pri tem naj bi šlo za skladno uravnavanje nalog sedanosti in prihodnosti.

Pri napovedovanju odklonskosti najpogosteje razločujejo »domnevanje (obsega) odklonskosti« na splošno in predvidevanje posameznikovega vedenja in to posebej, ali gre za prvo storitev ali za ponavljanje.

Vsako napovedovanje odklonskosti pa mora upoštevati procese družbenega razvoja, kajti kriminalnost je bodisi kot posamezni bodisi kot družbeni pojav vezana na razmere družbenega življenja. Četudi gre za posameznika, ni metod predvidevanja mogoče snovati brez upoštevanja materialnih, gospodarskih, tehnoloških in drugih sestavin. Težave pa so v tem, ker ima zlasti obstoječa »kriminaliteta lastnosti, ki jih ni mogoče obseči v kriminalnih statistikah«.⁹ Zato napovedovanje in predvidevanje tu ne sme postati utopično razmišljanje pravnikov, kriminologov, psihologov, statistikov, matematikov ter tistih ob računalniških in ekonomistov (npr. kriminološki ekonomizem in sploh še razmišljanje o stroških kriminala). Prihodnost pa tudi ni odvisna samo od sedanosti in preteklosti, temveč lahko poraja dogodke in ljudi, nadzorstvo, dezorganizacijo in procese, ki jih ni bilo mogoče predvideti.

Od tod tudi dolgoročno in srednjeročno napovedovanje, napovedovanje za sedanost in podobno; vse to ima poleg domnevanja prihodnosti predvsem znanstveno in ustvarjalno vlogo.

2. Namen napovedovanja v nadzorstvu (in za nadzorovanje)

Če naj bo nadzorstvo in vse, kar mu je imanentno, »podsistem« ureditve, ki naj streže določenim, predvsem političnim hotenjem družbe, potem se najbrž ne more upirati poskusom napovedovanja, saj je v organizirani družbi vse, kar je pomembno, podvrženo načrtovanju in ravnanju, ki že ob sedanjih ukrepih upošteva prihodnost. Čedalje več družbenih dejavnosti se

⁴ Rolbiecki, v *The Sociology of the Future*, s. 363.

⁵ Kulow, s. 3.

⁶ Vinogradov — Gončaruk, s. 228.

⁷ Kahuda, s. 6.

⁸ Avanesov, s. 37.

⁹ *Means of Improving Information on Crime*, s. 15.

poleg gospodarstva začena razvijati po načrtih, ki predvidevajo (ali sploh z zakonsko močjo določajo), kaj doseči v prihodnjih letih. Tako npr. »družbeni plan za obdobje 1976—1980«, tudi za slovenske razmere določa, da bo »ustavna preobrazba pravosodnih organov in zagotovitev njihovega učinkovitega dela pri varstvu zakonitosti, uveljavljanju družbene odgovornosti ter pri preprečevanju družbeno škodljivih pojavov — temeljna naloga pravosodja«. Prav tako je posebej poudarjeno, da bo v tem času »družbena samozaščita pomembna sestavina krepitve gospodarske in politične stabilnosti ter varnega razvoja in obrambe pred različnimi oblikami sovražnih, kriminalnih in drugih škodljivih dejanj ter njihovih nosilcev«.¹⁰

To pa so seveda samo okvirna izhodišča v splošni listini; nedvomno zahtevajo nadrobnejše obdelave prihodnjega razvoja in morajo zlasti pri odklonskosti in družbi škodljivih pojavih upoštevati predvsem naslednje:

- razvoj in obseg kriminalitete in drugih škodljivih pojavov,
- organizacijo in razvoj samozaščitnih dejavnikov, ki naj zavirajo stihijnost odklonskosti,
- družbeno reakcijo na odklonskost, upoštevaje državne in samoupravne mehanizme ter politizacijo družbenih vrednot,
- zmogljivost in učinkovitost posameznih mehanizmov pri odkrivanju in preprečevanju pojavov ter rehabilitaciji deviantov,
- sredstva in načine za zatiranje odklonskosti, kadrovske priprave, organizacijske spremembe itd., tja do predvidevanja stroškov,
- ne nazadnje se brez služb za napovedovanje ali študija prihodnosti ne moremo misliti načrtovanja oziroma predvidevanja v nadzorstvu (prim. ustanavljanje posebnih služb za načrtovanje v gospodarstvu, za razvoj mest, v urbanizmu, delanju cest, razmišljanje o izrabi prostega časa glede na ekspanzivnost oblačilne industrije in tako dalje).

Za nadzorstvo je glede prihodnosti še posebno pomembno, kakšen bo družbeni razvoj, kako bo z napredkom tehnologije, kako se bodo spreminjale za družbo najpomembnejše vrednote, kakšna bo varnost družbeno-politične ureditve, od kod in na katerih področjih predvsem pričakovati škodljivstvo, kaj dosežati s samoupravnim

nadzorstvom in v kaj predvsem usmerjati državnega, kako pripravljati kadre, kakšne spremembe pričakovati v organizacijski sestavi državnih nadzornih organov, na katerih področjih pričakovati spremembe v sestavi odklonskosti) in v zvezi s tem spremembe v inkriminaciji in dekriminalizaciji, v čem sploh pričakovati vplive na kriminalnost, kakšne bodo potrebe po varstvu in varnosti, kako bo mogoče ustrezati potrebam po rehabilitaciji in obravnavanju ljudi, ki jim bo odvzeta prostost, in kaj s tistimi, ki so že zaznamovani kot devianti, pa niso izločeni iz svojega družbenega okolja, a je vendarle treba računati z njimi in podobno.

Pri vsem tem pa ne gre pozabiti, da mora nadzorstvo (kakor tudi napovedovanje) upoštevati tudi tisto, česar ne vidi in ni dosegljivo, pa obstaja ter pomeni nevarnost. Še posebej pa je treba računati s tem, **kako reagirati, da se slabe in neugodne napovedi za prihodnost ne bodo uresničile**, in s tem, da ustrezno reagiranje, ki prinaša pozitivne izide, ne preklicuje neugodnih napovedi.

Napovedovanje za nadzorstvo naj torej predvideva odklonskost (vštevši temno polje), naložbe v nadzorstvo kot tudi sredstva za boj s škodljivstvom. Postane naj sestavina družbenega inženiringa glede vedenja, ki se še prej ukvarja z dejavniki, ki pogojujejo kriminalnost. Od tega, kaj se pričakuje od odklonskosti v prihodnje, je v marsičem odvisna tudi sedanost; ne morejo ji več zadoščati »uporaba tradicionalnih sredstev policijske in sodne narave«.¹¹ Napovedovanje oziroma predvidevanje prestopništva naj bo instrument smotrne kriminalne politike oziroma teorije in prakse družbene samozaščite in naj predvidi tudi alternative za odkrivanje, pregon, sojenje in rehabilitacijo deviantov, kajti povsod ugotavljajo, da sta teorija in praksa v nadzorstvu danes preveč reaktivno naravnani, premalo iznajditeljski in preveč tradicionalni.

3. Modeli (metode oziroma tehnike)

V napovedovanju oziroma predvidevanju prihodnosti (ali na splošno v futurologiji) je več ločevanj pri tem, kako obravnavati vprašanja (pojave), ki presegajo sedanost.

Nekatera izhodišča¹² naštevajo naslednje oblike: prezentistično, agnostično, nihilistično, versko, domišljjsko, utopično intuitivno filozofsko,

¹¹ Krukovski, s. 158.

¹² Bestužev, s. 1, 2.

prognostično, plansko (programsko oz. odločitveno, znanstveno, fantastično) itd. Vsaka ima svojo vsebino in namen ter seveda tudi zmogljivost.

Dokaj cenjena je t. i. metoda delfi; sestoji iz sistematičnega zbiranja mnenj od skupine strokovnjakov z vrsto vprašalnikov, katerih vzvratni sklop je skupinsko mnenje, v katerem so odgovori docela anonimni.¹³ Pri tem gre za štiri stopnje: na prvi se zbirajo mnenja o vseh spremembah, na drugi se vsi strokovnjaki izrečejo, kdaj naj bi spremembe nastale, na tretji se rešujejo nasprotja, nastala po prejšnjih stopnjah, na četrti pa vsak izmed strokovnjakov pove, ali se strinja z večinskim mnenjem. Vsakdo se mora izreči o vsakem vprašanju.

Nekateri pisci¹⁴ naštevajo še naslednje tehnike: intuitivno, raziskovalno, normativno in tehniko vzvratnega sklopa. Drugi, ne tako redki, poznajo predvsem dve metodi napovedovanja, in sicer ekstrapolacijo in metodo gibanja. Ekstrapolacija praktično pomeni podaljšanje sedanosti v prihodnost (ob mnenju, da se nič, kar je bistveno, ne spreminja in da se gibanja nadaljujejo — pri tem gre predvsem za t. i. statistično napovedovanje). Tako imenovana matematična ali statistična ekstrapolacija se deli na kakovostno in strukturno-genetično metodo. Izredno pomembno področje, ki pri tem vstopa v futurologijo, je kibernetika.

Tretji menijo, da je v družboslovnih znanostih 12 načinov napovedovanja.¹⁵ Po stališčih naslednjih se napovedovanje spet sestoji iz ekstrapolacije, korelacije in intuicije.¹⁶

Ker se napovedovanje neredko razločuje tudi po časovnem obdobju, na katerega se nanaša, po zemljepisnem ali kulturnem poudarku, po obsegu itd., so glede spet znane naslednje tehnike: normativna nasproti raziskovalni, empirična nasproti teoretični, količinska nasproti kakovostni, mnenjska nasproti deduktivni in soglasna proti nasprotujoči.¹⁷

Še bi lahko naštevali razne načine in lotevanja v metodah in tehnikah napovedovanja. Toda razumljivo je, da razne oblike napovedovanja zahtevajo tudi različne tehnike in vsebujejo oziroma omogočajo tudi različne stopnje oziroma zorne kote tehtnosti in veljavnosti, odvisno od tega, koliko upoštevajo ali poznajo sedanost in kako

vsebujejo domiselnost, iznajdljivost, novote, intuitivnost in potrebe, mogoče ter obstoječe ob znanju, statistiki, matematiki, ekonometriki, sociometriji, sociologiji, psihologiji itd.

Napovedovanje odklonskosti (ali tudi kriminološko predvidevanje) temelji predvsem na projekcijah prebivalstva in kriminalni politiki (kazenski, družbenosamozaščitni). Kriminološko predvidevanje pomeni v sovjetski literaturi »sistem pravil in metodoloških prijemov, uporabljenih za oblikovanje napovedi, ki zadevajo razvoj odklonskosti v kriminološki znanosti.«¹⁸ Tako se razločujejo kratkoročne (od 1 do 2 let), srednjeročne (od 3 do 10 let) in dolgoročne napovedi (od 10 do 20 let). Čim daljše je obdobje napovedovanja, tem večja so »območja negotovosti«¹⁹.

Sovjetski pisci pri napovedovanju odklonskega vedenja posebno poudarjajo logično metodo (dialektično logiko), domišljijo, metodo postavljanja hipotez, intuicijo, metodo analogije, metodo opazovanja, metodo primerjanja in ne nazadnje — poskus. Metodo njihovih izvedenskih ocen pa je mogoče istiti iz že omenjeno delfsko metodo.

Predvidevanje odklonskosti torej postaja del načrtovanja na splošno in je družbeni inženiring v kriminalni politiki, hkrati pa je posebna znanost in del celotnega znanstvenega procesa, ki se opira na makrometrične metode, ekonometriko pa tja do razčlenbe stroškov in koristi itd.

V zadnjih letih so za napovedovanje kriminalnosti izdelali zlasti metodo časovne prožnosti, metodo družbene prožnosti in metodo prostorske prožnosti.²⁰

Metod, tehnik in lotevanj je torej precej. Ugotavlja pa se, da ni končnega in prepričljivega dokaza za to, da bi bila kaka metoda zanesljiva za vse primere in položaje. Priporočajo kombinacije metod, odvisno tudi od dosegljivosti podatkov.

4. Družbeno-gospodarski tokovi, odklonski pojavi in prediktorji

»Klasiki marksizma in leninizma so poudarjali, da ljudje, ki oblikujejo svojo zgodovino, lahko tudi ne poznajo zakonitosti njenega razvoja niti ne dojemajo družbenih razmerij, v katera vstopajo,«²¹ vendar delajo svojo zgodovino sami. Naj-

¹³ Fowles, s. 268.

¹⁴ Npr. Jantsch, s. 378 v *The Sociology of the Future*.

¹⁵ Bell, s. 378.

¹⁶ Prav tam, s. 366.

¹⁷ Miles, s. 42.

¹⁸ Avanesov, s. 137.

¹⁹ Weselowski, s. 5.

²⁰ *Methods of Forecasting Trends in Criminality*, s. 17.

²¹ Vinogradov — Gončaruk, s. 64.

brž tako trditev lahko postavimo tudi za prihodnost, z razločkom, da človeštvo čedalje bolj spoznava svoje zakonitosti, čeprav je še v samem človeškem vedenju in vplivih nanj, še vedno nešteto neznank.

Prav glede na to se postavlja vprašanje, katere so tiste sestavine, ki glede odklonskosti kažejo toliko pomembnost, da z njihovo pomočjo ali z njihovim poznanjem lahko upamo na možnost napovedovanja. Te sestavine ali dejavnike imenujejo v futurologiji tudi prediktorje.

Med takimi splošnimi družbenimi zakonitostmi so zlasti ljudje, družbenopolitične skupine, proizvajalne sile (tehnologija), proizvajalna razmerja, gospodarski in politični interesi (mednarodni položaj in varnost kake družbe), družbeni razvoj, ideologija in podobno.

V napovedovanju in predvidevanju odklonskosti še posebno upoštevajo demografske kazalnike, podatke o porazdelitvi dohodka, družbene in družbenopsihološke spremenljivke, organizacijsko pravno ureditev in druge družbene dejavnike²², npr. vzgojo in izobraževanje, vrednote, posameznikove pravice, tehnološki razvoj, komunikacije, moralo, dojemanje nadzorstva in možnosti za nadzorovanje, medsebojno delovanje tehnoloških in družbenih sprememb, itd.

Današnja futurologija obeta za prihodnost revolucionarne spremembe v tehnologiji, družbi in še posebej v tistem, kar zadeva človeka glede njegovega telesnega in duševnega razvoja (genetično nadzorstvo, umetno življenje, podaljševanje življenja, sožitje človek—stroj, kozmetične spremembe, nenevarne metode čezmernega vdanja užitek, napredek v zdravljenju duševnih bolezni, izboljšanje človekove analitične zmožnosti, zmanjšanje dednih napak itd.)²³ Poleg vplivov na človeško življenje v psiho-fizičnem smislu napovedujejo nesluten razvoj vedenjske spremeni-jevalne, opazovalne in poboljševalne tehnologije.

Vse to hkrati pomeni, da mora napovedovanje gledati na prihodnost ne z očmi sedanjosti, marveč si jo mora upodabljati z očmi prihodnosti (>futuresološka podoba prihodnosti<).²⁴

Ob tem, da bodo na odklonskost delovali še dokaj neupoštevani ali neznani kriminogeni ali antikriminogeni dejavniki, bo nadzorstvo verjetno premoglo fantastična sredstva za odkrivanje

deviantov in dokumentiranje dejstev, poboljševalne tehnike pa bodo neusmiljeni popraviljalci človeškega vedenja. Pri tem ne kaže pozabiti, da bi tudi kriminalno podzemlje ob napredujoči tehnologiji, hitrih komunikacijah, žepnih računalnikih, avtomatizaciji itd., ne bo moglo zaostajati. Ali je danes mogoče predvideti orjaški boj stehnologiziranega nadzorstva s stehnologizirano odklonskostjo?

V kriminološkem napovedovanju ločujejo v dinamiki prediktorjev tiste, ki omogočajo predvidevanje odklonskosti, od tistih, ki dopuščajo razmišljanje o ponavljanju (recidivizem), tisto, kar se povezuje s koristoljubnostjo, od tistega, kar zadeva nasilnost, spolnost in podobno. V tem smislu zlasti sovjetski pisci glede na zapletenost uporabe posameznih lotevanj priporočajo »faktorsko in latentno razčlenbo ter komponentno in sistemsko metodo«.²⁵

V zvezi s tem tudi opozarjajo, da napovedovanje in predvidevanje (še posebno tisto, ki je dolgoročno) zahtevata vneto zbiranje in dosegljivost vrste podatkov raznih ved, npr. gospodarske, politične, splošno družbene itd., do katerih prihajamo s presečnimi in primerjalnimi raziskavami.²⁶

Za naše razmere moramo tudi ugotoviti, ali bo razvoj v kolikor toliko egalitarni družbi (in ob zmanjševanju razlik med umskim in telesnim delom) povečeval želje po nezakonitem doseganju blaginje, kako bo urbanizacija naselij vplivala na nasilnost, kakšni novi pojavi bodo nastajali v socialistični samoupravni družbi, kako bo na odklonskost vplival prosti čas, kakšne posledice utegnejo imeti na obseg odklonskosti razni samoupravni nadzorni mehanizmi, kako bo potekal razvoj družbene morale in kako ga bo dojemal posameznik itd.

5. Medsebojna povezanost in odvisnost družbenega razvoja in odklonskih pojavov

Sociološke teorije o kriminalnosti nakazujejo tesno povezanost odklonskih pojavov s splošnimi družbenimi tokovi in gibanji. Kriminalnost ni samo skupek posameznih odklonov ljudi, marveč ima tudi svojo družbeno določenost v gospodarskih gibanjih, dnevnem, tedenskem in mesečnem ritmu, pokrajinskih posebnostih, nava-

²² Avanesov, s. 211.

²³ Glej zlasti: Kahn-Wiener v Organizacija in kadri 1973/4, s. 39—41, Gordon, s. 390, Gibbs, s. 393, Asimov, s. 398, vsi v The Sociology of the Future.

²⁴ Miles, s. 183.

²⁵ Avanesov, s. 214—218.

²⁶ II. International Symposium on Comparative Criminology, Acta Criminologica, Vol. IV, Januar 1971, s. 202.

dah ljudi itd., pa naj vse to vpliva na mogoče žrtve, mogoče storilce ali družbene mehanizme, ki odkrivajo odklonskost in iščejo njene nosilce. Posamični pojavi z njihovimi storilci so pod drobnogledom na videz dokaj biopsihološko določeni, toda kot enota v spletu najrazličnejših družbenih silnic so predvsem tudi določen odsev razmer, ki niso odvisne samo od prav določenega posameznika. K temu kaže prišteti še predkriminalne položaje ali priložnosti za »prehod k dejanju«; te pomenijo zunanjo plat odklonskosti, ki se največkrat navezuje na širšo družbeno določenost (kolikor ne gre za kriminal, ki nastaja iz intimnih razmerij med ljudmi, in še ta ima prepogosto ozadja, ki presegaajo zgolj »čista razmerja v kriminogenem kompleksu«).

Najbrž je težko trditi, da bo posameznik postal tak ali drugačen deviant (ali da ne bo postal), medtem ko je mogoče dosti bolj zagotovo reči, da kaže ob določenih družbenih razmerah (glede na izkušnje iz preteklosti) pričakovati toliko in toliko (vsaj približno) škodljivih pojavov in deviantov.

Glede na to je treba pri napovedovanju odklonskosti upoštevati:

— lastnosti družbenega razvoja in življenjske razmere ljudi ob zadoščanju njihovim potrebam,
— zmožnost, zagnanost, udarnost in postopke organov odkrivanja,

— naravo odklonskosti glede na posamezne vrste ter posebnosti skupin, ki jo porajajo.

V napovedovanju in predvidevanju sploh priporočajo poleg občega družbenega razvoja še pripravljanje najrazličnejših vrst delnega (parcialnega, posameznega ali posebnega) predvidevanja, npr. »razvoj znanosti in tehnike, razvoj izobraževanja, delovnih in življenjskih razmer, gmotnega napredka ljudi, narodnega dohodka«²⁷ itd., da bi ustrezneje dojemali temeljne dejavnike, ki vplivajo na zanesljivost domnev.

V napovedovanju odklonskosti so danes še dokaj znani družbeni dejavniki (včasih tudi optimistično imenovani — pogoji), ki vplivajo na pojave kaznivih dejanj, prestopkov in prekrškov (pri nas). Zato se poudarja predvsem proučevanje medsebojnega povezovanja in odvisnosti »pogojev in dejanj. Taki dejavniki so zlasti v širšem družbenem okolju tudi urbanizacija in selitev prebivalstva glede na posamezno starostno sestavo (pozornost kaže posvetiti predvsem tisti, ki je kriminalno najbolj vitalna, to je med 18 in 25 letom, sicer pa odvisno od posameznih vrst

dejanj), vzgojni kulturni obrazci prebivalstva (ali kratko malo šolska izobrazba), prosti čas, povezanost alkoholizma in uživanje mamil z odklonskostjo,²⁸ socialna varnost itd.

Marx je odtujenost človeka povezoval z zasebno lastnino, izkoriščanjem, volčjimi razmerami med ljudmi, sebičnostjo, nevoščljivostjo, iracionalnost, pohlepom, skrbmi, lenostjo, napadalnostjo itd.²⁹ Z družbenim razvojem, stiskami in nasprotji, različnimi gmočnimi možnostmi, ti pojavi ne izginjajo, marveč nastajajo ob novih pobudah za odklonskost, kolikor celo ne naraščajo ob t. i. »družbenogospodarski patologiji«.³⁰ Leta vsebuje biološko devitalizacijo, splošno negotovost, povečanje napadalnosti, nevroz, beg pred dejanskostjo (uživanje alkohola, mamil itd.),³¹ da ne omenjamo umskih, genetičnih, izobrazbenih in telesnih ter drugih razlik, ki vplivajo na denarno (in s tem povezano razno drugo) stanje in socialni položaj, ki poraja različne želje in tudi nezakonito prilaščanje dobrin.

Prenekateri družbeni proces čisto objektivno povečuje možnosti za odklonskost in količnike deviantov med posameznimi skupinami prebivalstva. Tudi nova zakonodaja z novimi inkriminacijami vpliva na povečanje odklonskosti, večje vlaganje v pregonski stroj pa poraja nove deviante. Politični pritiski na nadzorstvo zaradi njegove neučinkovitosti in neustreznosti neredko ustvarijo tudi ozračje, ki je na kakem področju pregona ali zoper kako skupino deviantov ostrejši in jih dosledneje zajema iz neznanega temnega polja.

Naraščanje odklonskosti je torej naraven pojav in poteka skladno z naraščanjem kriminogenega pojava drugih družbenih dejavnikov. Kriminal je torej predvsem njihova funkcija. To pa je prav tisto, na kar se mora napovedovanje sploh opirati.

6. Zemljepisne in ljudske posebnosti

Napovedovanje in predvidevanje odklonskosti za potrebe nadzorstva in sploh za upoševanje v državnem načrtovanju (pri nas predlogi sred-

²⁸ Glej tudi: Avanesov, s. 218—244.

²⁹ Marx v navedbi Marković M. v Predvidjanje bodočnosti, s. 62, Zbornik tretje mednarodne konference Znanost in družba, Herceg Novi, 28. junija do 4. julija 1969.

³⁰ Bize, s. 92, prav tam.

³¹ Prav tam.

²⁷ Edeling, s. 224.

njeročnega razvoja še ne upoštevajo prihodnosti glede nalog samozaščite na eni in obsega odklonskosti na drugi strani) mora temeljiti tudi na pokrajinskih lastnostih in posebnostih prebivalstva, migrantov, etničnih skupin, mestnih in podeželskih naselij, prehodnosti nekaterih aglomeracij, prometnih funkcij posameznih krajev in podobno. Poleg metropole so vredni posebne pozornosti zlasti turistični, obmorski, letoviški, industrijski, rekreacijski in drugi kraji.

Pojavi, ki nastajajo na določenih območjih, se tesno povezujejo ne samo z lokacijami, ki pritegujejo odklonskost, marveč tudi z ljudmi, ki tja zahajajo. Danes človeška ekologija, ki se ukvarja z odklonskostjo (ali kriminalna ekologija), lahko z dokaj zanesljivim predvidevanjem ugotavlja vabljlive kraje glede na njihov prostorski pomen, bodisi v krajevnem bodisi v širšem pokrajinskem obsegu. Ekološke študije porazdeljenosti kriminalnosti in drugih človeških pojavov lahko pojasnijo že marsikaj, kar je koristno zlasti za napovedovanje prihodnosti in še posebej za nadzorovanje in ugotavljanje človeškega vedenja. Ker prav določene spremembe v prostorskih vlogah navadno porajajo prav določene človeške pojave, je mogoče predvideti ne samo stopnjo vabljlivosti takega prostora (kraja, lokacije, objekta, premoženja itd.); marveč tudi število pojavov v posameznih časovnih intervalih. Prav zato je mogoče pričakovati tako pojave kot ljudi, kar ni brez pomena za družbene nadzorne mehanizme.

Nekatere lokacije porajajo, spodbujajo in napeljujejo na prav določeno vrsto odklonskosti. Nekaterih vrst odklonskosti pa se zelo pogosto lotevajo prav določene človeške skupine. Glede na to je tudi v napovedovanju in predvidevanju zelo pomembno upoštevati zemljepisne okoliščine in porazdelitev ter naravo prostorskih vlog z gibljlivostjo, starostjo, zaposlenostjo in življenjem prebivalstva. Nekatera območja (tudi v slovenskem prostoru) imajo še posebne etnopsihološke lastnosti; po katerih je (zlasti glede avtohtonega prebivalstva) mogoče domnevati, kaj lahko od njega v prihodnje pričakujemo tudi glede vedenja (npr. visok odstotek zaposlenih mater, različna družbena zavest, naseljenost kakega kraja s prav določenimi družbenimi plastmi, naselja z migranti, ki imajo razne kulturne obrazce — nasprotje kultur, nevraščenenost barakarjev, upiranje asimilaciji itd.).

Prenekateri krajevne in človeške posebnosti štejejo za kriminogene dejavnike, ki jih posebej poudarjajo v razmišljanju, kaj bolj in kaj manj »producira« odklonskost. Taki so npr. nezadovoljstvo z okoljem in nemožnost zadoščati najelementarnejšim potrebam (tudi po hrani in ustreznem stanovanju), pogosta nezaposlenost, mobilnost, selitev delovne sile, menjavanje življenjskega prostora (tudi zaradi trenja in premajhnega »osebnega prostora«) itd. Preseljevanje in gospodarska rast sta torej za predvidevanje odklonskosti zelo pomembna (povezava tudi z vodoravno in navpično gibljlivostjo).

Po družbenem položaju, spolu, starosti, poklicu, prebivališču in nekaterih drugih demografskih lastnostih prebivalstva je mogoče sklepati tudi o lastnostih storilcev. Vendar je to lažje pri stalnem prebivalstvu, medtem ko so migranti predvsem zaradi pomanjkljivosti evidenc in statistik velika uganka. Pri njih, zlasti še v Sloveniji (kjer jih je čedalje več), je naleteti tudi na »pomanjkanje, nemoč, družbeno in narodno ogroženost, občutke manjvrednosti, praznine in revščino, na katere velika večina ljudi stihijsko reagira z mehanizmi obrambe in kompenzacije tudi razredno, narodno in rasno. Nastaja tudi egoizem, beg pred odgovornostjo, nasilno destruktivno vedenje in tako dalje.«³²

Zato mora napovedovanje zlasti pri njih upoštevati njihove norme (v Sloveniji se npr. pri njih srečujemo s krvnim maščevanjem) navade, izročila, vrednote in sploh pojave, ki so docela drugačni od tistih, ki veljajo za domače prebivalstvo, ki jih obkroža.

Napovedovanje za nadzorstvo mora torej razmišljati o dogodkih, kot so nasprotja, neustaljenost, nasilje (tudi skupinsko), želje po pridobivanju premoženja, rajširanje kriminala, pojave javnega nereda s poškodovanjem stvari in druge dogodke, ki so ali tradicionalna oblika kriminalnosti ali moderni pojavi odklonskosti, odvisni od demografsko-družbeno-gospodarskih posebnosti.³³ V zadnjem času pripravljajo celo klimatske modele napovedovanja potreb po policijskih posegih in pri tem znova ugotavljajo precejšen vpliv temperature in vlage na človekove odklonske pojave, s katerimi se ukvarja nadzorstvo.³⁴

³² Marković M., Granice i sloboda u predviđjanju budućnosti, v Predviđjanje budućnosti, Zbornik s. 66.

³³ Glej: Methods of Forecasting Trends in Criminality, s. 20.

³⁴ Heller/Markland, s. 147.

7. Načrtovanje in napovedovanje

»Planiranje,« pravi Kardelj, »je v bistvu in predvsem oblika razpolaganja z delom, s sredstvi za proizvodnjo, dohodom, družbenim kapitalom.«³⁵ Pri tem je »izraz proizvodnih in skupnih družbeno-gospodarskih in političnih razmer; planske obveznosti pa se (pri nas) določajo v okviru demokratičnega sistema samoupravnega sporazumevanja...«³⁶ Glede na to, da so že klasiki marksizma šteli načrtovanje za zmožnost dosegati praktične cilje, in da je načrtovanje praktična dejavnost združevanja posameznih namenov, s katerimi se določajo sredstva in viri za doseganje načrtov v določenem času, je napovedovanje po svojem smislu predvsem predvidevanje prihodnosti, ki se manj ozira na uspehe oziroma izide. Napovedovanje je torej predvsem miselna ustvarjalnost, ki z močjo domnevanja prihodnosti prevzema precej večje tveganje v napotilih in uresničevanju.

Načrtovanje in napovedovanje nista ista dejavnost, marveč sta lahko različno povezani, hkrati pa je ob enem samem načrtovanju, ki je pogosto tudi državni ali samoupravni akt — obvezen za nosilce — mogoče pripraviti ne le eno, marveč več mogočih napovedi. Načrtovanje lahko navdihuje napovedovanje precejšnjega diapazona pojavov, ki jih kaže upoštevati pri doseganju ciljev v prihodnosti, in če je razvoj ali stihijski proces ali dejavno usmerjanje družbenih potreb, ki jih jer treba načrtno predvidevati in jim zadoščati ob pritegovanju razpoložljivih zmogljivosti, sta napovedovanje in načrtovanje procesa, ki ju je mogoče nadzorovati in razvijati ob udeležbi vseh subjektov, ki ju zadevajo. Prav glede na to se med njima in družbene strukture postavljajo razmerja vzratnega sklopa, razumne alokacije virov, ne zaostrovanje, temveč umirjanje nasprotij, pravočasno reagiranje in ustrezno porazdeljevanje sil in sredstev.

Podobno velja za kriminalnost in druge pojave, ki niso le »produkt storilcev, marveč tudi posledica dejavnosti zakonodajalcev, policije, tožilcev, sodnikov itd.«³⁷ Če načrtujejo dejavnost kazenskega pravosodja je treba ob napovedovanju odklonskosti za potrebe nadzorstva) še kako

upoštevati sestavine na strani reakcije v povezavi z njenim vplivom na obseg odklonskosti in njeno naravo. In če je »planiranje gospodarsko neogiben faktor razvoja socialistične družbe«,³⁸ ki naj ustvarja skladnost med proizvodnjo in potrebami ljudi, je napovedovanje odklonskosti iskanje in doseganje skladnosti med potrebami po varnosti in zmogljivostjo varstva, ki ga dajejo samozaščitni subjekti bodisi posamezniku bodisi družbi kot celoti. Če napovedovanje in predvidevanje obsegata domneve, ki vsebujejo realistične predstave o odklonskosti, potem načrtovanje družbene reakcije zoper škodljive pojave lahko pripravi ustrezne ukrepe za to, da se napovedi ne bi mogle uresničiti. Boj s kriminalnostjo v prihodnosti mora torej temeljiti na načrtovanju in na organizaciji ter pravočasnem pripravljanju njunih sprememb.

Oboje naj upošteva načine in oblike zatiranja odklonskosti ob predvidevanjih sredstev (tehničnih in taktičnih), všteti denarne, kadrovske in druge zmogljivosti in podobno. Tako je »kriminološko predvidevanje nujno, pomeni upravljanje prestopnosti, vsebuje lastne rešitve, razvija perspektivna načela za zatiranje kršitev.«³⁹ Napovedovanje in načrtovanje sta pomembni področji upravljanja (ali pri nas samoupravljanja) z družbi škodljivimi pojavi na eni in z družbenimi zmogljivostmi na drugi strani. Sta lahko funkciji družbene reakcije na odklonskost.

Napovedovanje in predvidevanje, tako odklonskosti kot reakcije nanjo, bi se morala razvijati skladno s splošnim načrtovanjem, ki ima v »sistemu samoupravnega planiranja«⁴⁰ posebno družbeno vlogo neodtujenega pripravljanja prihodnosti, v katerem imajo ključni pomen delovni ljudje in njihove potrebe. Pri tem je »potrebe razumeti kot cilje, ki jih je treba doseči.«⁴¹ In če z določeno stopnjo gotovosti predvidevamo nevarnosti, lahko storimo marsikaj, da se jim ognemo in da morebitni razvoj odklonskih pojavov naravnamo v manj nevarne razsežnosti.

Predvidevanje prihodnosti kot družboslovna znanost tudi glede odklonskosti ni brez pomena za načrtovanje, ki je pri nas znano kot dejavnost zunaj območja nadzornih mehanizmov. Koliko časa še?

³⁵ Kardelj, s. 7.

³⁶ Prav tam, s. 11.

³⁷ Dessaur, s. 79.

³⁸ Program ZKJ, s. 129.

³⁹ Avanesov, s. 306.

⁴⁰ Glej Kardelj — prav tam.

⁴¹ Bize v Predvidjanje budućnosti, s. 69.

8. Družbeno-politični cilji

Vsaka družba, za katero je odklonskost njenih članov (bodisi posamično bodisi množično) moteča, mora ob količkaj smotrno zastavljeni in osveščeni kriminalni (družbeno-samozaščitni) politiki predvideti razne ukrepe za njeno zmanjševanje in zatiranje. Ker kriminalnost ni pojav sam zase, marveč nastaja tudi kot posledica družbeno-gospodarskih razmer, se mora napovedovanje odklonskosti vklapljati v splošno načrtovanje družbeno-gospodarskega razvoja.

Če razvoj pomeni spremembe v določenem časovnem obdobju, se torej v politiki zatiranja odklonskosti mora računati tudi s stranskimi in škodljivimi posledicami. Upoštevati je treba tudi to, da večje ko so družbene spremembe, več odklonskosti kaže domnevati, kajti pričakovati je manj konformizma, posebno če je odklonskost v vedenju šteti za nemotiviranost za konformizem ali prilagajanje prav določenim načinom vedenja, ki ga ob družbenih spremembah vedno sankcionira politična oblast.

Ob vsakem praktičnem načrtovanju, zlasti dosegljive prihodnosti, je računati z željami. Te morajo biti v načrtovanju takšne, da so uresničljive. Uresničljivost ima za ljudske množice tudi privlačnost in ljudje tako prihodnost pričakujemo z naklonjenostjo, ta pa je potrebna predvsem političnim silam, ki vodijo v družbo. »Ne moremo živeti brez sanj, toda svoji fantaziji ne smemo dovoliti, da bi nadomestila resnično in konkretno prihodnost.«⁴²

To velja tudi za odklonskost sleherne družbe. Njeno napovedovanje in predvidevanje se mora opirati na podatke o mogočih kriminogenih dejavnikih, ki omogočajo nastajanje kriminalnosti ali se z njo povezujejo. Toda »kakšna bo (ali naj bo) prihodnost, je odvisno od ciljev, ki se zanjo postavljajo.«⁴³ Te pa navadno določajo politične sile; ob načrtovanju razvoja poudarjajo tudi ideološka in filozofska izhodišča kot teoretične temelje za razvijanje in napredovanje posameznih področij družbenega življenja.

Politika določa tudi družbeno prisilo, narekuje vlaganja v mehanizme družbenega nadzorstva, odpravlja ali ustanavlja državne in samoupravne organizme za nadzorovanje in spreminjanje vedenja; vedenje pa naj bi bilo čim bolj skladno oziroma konformno z družbeno-političnim prič-

⁴² Kahn and Bruce — Briggs v navedbi Fowles, s. 256.

⁴³ Weinberg v Predvidjanje budućnosti, s. 23.

kovanjem. V zvezi s tem je tudi odklonskost postala predmet napovedovanja in vklapljanja v državno načrtovanje in »resen predmet razmišljanja humanistične futurologije.«⁴⁴ Današnja politika zatiranja odklonskosti pa je že v marsičem odvisna od razmišljanja o tem, kakšno bo življenje v prihodnosti. Naraščanje znanja in možnosti za predvidevanje pa lahko prispevajo k spreminjanju razmerij med ljudmi, k blaginji, odpravljanju stisk in nasprotij, medsebojnemu razumevanju in solidarnosti, človečni uporabi znanosti in tehnologije, hitrejšemu razvoju proizvodnih sil in humanim proizvodnim razmerjem itd., kar je v skladu zlasti s samoupravno socialistično družbo. Ta ustanavlja razne mehanizme za medsebojno sporazumevanje in dogovarjanje, da bi bilo čim manj konfliktnosti.

Konfliktnost je najbolj očitna prav pri odklonskosti in se kaže v neustreznem razmerju med posameznikovim vedenjem in družbenimi zahtevami po prav določenem (idealnem) vedenju, ki narekujejo tudi nove inkriminacije. Ker gre pri kriminalnosti za množičen pojav, se konfliktnost lahko kaže med celimi skupinami in družbo. Najbrž mora napovedovanje za praktično rabo v nadzorstvu in uravnavanje dejavnosti nadzornih mehanizmov, za pripravljane ustrezne družbene reakcije zoper odklonskost, za oblikovanje primernih ukrepov itd. računati tudi na konfliktnost in napetost v družbi in med posameznimi družbenimi skupinami, če ji gre za varnost posameznika in družbe kot celote.⁴⁵

Ne nazadnje nastaja odklonskost tudi zaradi medsebojnih razmerij med vrednotami in družbenimi spremembami, ki ne podpirajo druge drugih. Pri tem lahko nastajajo normalne reakcije na nenormalne razmere in se pogloblja nevjemanje med idealnimi — deklariranimi — običnimi vrednotami in dejanskimi oziroma resničnimi ravnanji oziroma prakso.⁴⁶

Sklep

Razmišljanje o odklonskosti in njenem napovedovanju zadeva tudi nadzorstvo v prihodnosti. Oboje je med seboj tesno povezano in se medsebojno določa; »marksistično-leninistično pred-

⁴⁴ Sundström v Predvidjanje budućnosti, s. 246.

⁴⁵ Socialističnim futurologom očitajo, da pretiravajo s harmonijo in integracijo v svojih družbah in da zanemarjajo nasprotja, glej zlasti v The Sociology of the Future, s. 211.

⁴⁶ Glej tudi Klínar, s. 19.

videvanje pa proučuje celovitost družbenih procesov kot nerazdružljivo lastnost razvoja družbene ureditve.⁴⁷

Napovedovanje in obravnavanje, čeprav samo za potrebe nadzorstva (primerjaj dosedanja prizadevanja, izražena zlasti v dosežkih evropskega ministrskega sveta septembra 1973 z resolucijo o metodah napovedovanja gibanj v kriminalnosti), ni tako preprosto. Poleg vseh neprijetnosti, je družbeni razvoj podvržen nenehnim spremembam, ki jih je v sedanjosti težko (ali včasih celo nemogoče) predvidevati. Ali bi nam pred 10 leti uspelo napovedovati današnji obseg in naravo odklonskosti, sedanje t. i. nekonvencionalne oblike kriminalnosti, nasilja, narkomanije itd., tja do novih in samoupravnih ter drugih mehanizmov nadzorstva? Vse kaže, da je človeško vedenje najbolj zapletena uganka. Od tod tudi druga plat vprašanja, ki se ukvarja predvsem kritično — z revščino predvidevanja. Kot marsikje drugje so tudi tu pričakovanja dokaj neenotna.

V zvezi s tem se za nas še posebej postavlja vprašanje, ali načrtovanje v samoupravni socialistični družbi zagotavlja tako harmonično in znanstveno ter učinkovito vodenje in usmerjanje družbe, da bi bilo v njenem razvoju čim manj takih nasprotij, ki porajajo tudi kriminalnost. Neuresničevanje nekaterih družbenih procesov, težave z nekaterimi pojavi, kot so preseganje naložb, prehitra rast osebnih dohodkov, zastajanje storilnosti, čezmerno zaposlovanje v negospodarskih dejavnostih, inflacija itd., kažejo, da so pričakovanja (beri načrtovanje) pogosto iluzorna. Kaj potem z napovedovanjem odklonskosti, če se v svojih izhodiščih opira na predmenzionirane (družbene) spremenljivke? Hkrati nastaja vprašanje, ali je to zadosten razlog, da puščamo času čas in se prepuščamo stihiji? Prizadevanja v svetu se ne ujemajo s takim mnenjem. Zato se tudi napovedovanje odklonskosti kaže kot »dviganje misli od gotovosti k negotovosti na podlagi poznanja dosegljivih zakonitosti in podatkov o konkretnih razmerah, ki omogočajo predvidevanja«.⁴⁸ Glede na to najbrž tudi ne kaže spuščati prizadevanj za spoznavanje prihodnosti pa tudi ne zanemarjati vabil k organiziranju služb za predvidevanje. Futurologija danes premore kopico teorij, metod in modelov, ki nedvomno niso za rabo ob vsaki priložnosti in za vse, in še več jih je najbrž pričakovati, napove-

dovanje pa bo še vedno ostalo tvegano dejanje. »Med najboljšo metodo napovedovanja in idealno prihodnostjo je namreč težavno potovanje.«⁴⁹

Napovedovanje družbenih naključnosti je torej izredno težka naloga, pri kateri morajo sodelovati razne znanosti, pa tudi umetnost in filozofija. Hkrati pa, kot je dejal Marx, »plodnega razvoja materialnih sil kmalu ne bo brez bistveno večje humanizacije, širše znanstvene razsvetljenosti in popolne demokratizacije v medsebojnih razmerjih uma, narave, človeka in družbe«.⁵⁰

Čeprav pri nas poudarjamo, da je raba znanstveno-raziskovalnega dela nujna sestavina tudi v združenem delu, ne bi mogli trditi, da je to že tako uresničeno, da bi raziskovalec lahko nosil odgovornost za izide. V napovedovanju za nadzorne potrebe pa s tem sploh še nismo pričeli, čeprav družba stoji pred pomembnimi vprašanji: kako razvijati nadzorstvo v državni ali samoupravni smeri in v kateri bolj?

Ali res potrebujemo čedalje več nadzornih mehanizmov? Ali naj z njimi pričakujemo čedalje več ali čedalje manj odklonskosti in kakšne? Zoper katere pojave in zoper katere družbene skupine naj bo nadzorstvo v prihodnje bolj usmerjeno? Kako spreminjati (če sploh) tudi neformalno nadzorstvo, všteti samonadzorstvo, zavest in odgovornost itd., in ne nazadnje — kakšno nadzorstvo in koliko ga sploh potrebujemo v prihodnje za zadoščanje potrebam ljudi.

Rokopis končan 11. 3. 1977.

UPORABLJENA LITERATURA

1. * Apostol, Pavel: The dialectics of social prevision and planning, 5 s.
2. Avanesov, G. A.: **Teorija i metodologija kriminološkega prognoziranja**, Moskva 1972, 334 s.
3. Beckwith, B. P.: **The Next 500 Years**, N. Y., 341 s.
4. Bell, W./Mau, J.: **The sociology of the Future**, N. Y., 646 s.
5. Bestuzhev, I. V.: Prognostification (forecasting) as a specific category for the investigation of problems of the future, 11 s.
6. Cartwright, Desmond: Forecasting 1970 delinquency from 1967 data, **Criminology**, 11, 1973, 3, s. 405—416.
7. Cavarlay, Aubusson et. al.: **La prévision en criminologie**, Paris, 1974, 125 s.
8. **Contemporary and Future Societies** — Prediction and social planning, Abstract, Sedmi svetovni kongres sociologije, Sofia, 1974, 204 s.

⁴⁷ Edeling, s. 33.

⁴⁸ Vinogradov/Gončaruk, s. 150.

⁵⁰ Juras v Predvidjanje budućnosti, s. 267.

⁴⁹ Fowles, s. 262.

9. Dessaur, C. I.: **Foundations of Theory-formation in Criminology**, Mouton 1971, 152 s.
 - 10.* Dobrijanov, Velichko: Sociology, social forecasting, prognostification and planning, 18 s.
 11. Edeling, G.: **Prognoziranje i socializm**, Moskva 1970, 262 s.
 - 12.* Edeling, Herbert: The role of social laws in forecasting the future development of socialist sociology in the GDR, 15 s.
 13. Fowles, Jib.: An overview of social forecasting, **AIP Journal**, July 1976, s. 253—263.
 14. Heaukulani, David: The normal distribution of crime, **Journal of Police Science and Administration**, 3, 1975, 3, s. 312—318.
 15. Heller, N./Markland, R.: A climatological model for forecasting the demand for police service, **Journal of Research in Crime and Delinquency**, 7, 1970, 2, s. 167—176.
 16. Holder, H./Dixon, R.: Delivery of mental health services in the city of the future, **Mental Health Digest**, 4, 1972, 1, 19—22.
 - 17.* Kahuda, František: Prolegomena to methods of diagnostic analysis of human personality, 43 s.
 - 18.* Ikle, F. C.: Future society and long-term planning, 13 s.
 - 19.** Jezernik, Mišo: Diskontinuiteta razvoja in veljavnost včerašnjih resnic, 13 s.
 20. Kardelj, Edvard: **O sistemu samoupravnog planiranja**, Beograd, 1976, 135 s.
 - 21.** Klinar, Peter: Socialne mobilnosti in socialna kontrola, 26 s.
 - 22.* Kozharov, Assen: Theoretical foundation of social forecasting, 14 s.
 23. Krukowski, Adam: Uporabnost napovedi v načrtovanju preprečevanja prestopništva, **Revija za kriminalistiko in kriminologijo**, 23, 1972, 3, s. 158—167.
 - 24.* Kulow, Hans: The unity of dialectical — historical methods and logical — mathematical method in forecasting social processes, 11 s.
 - 25.* Mac Rae: Possibilities and limits in sociological forecasting, 5 s.
 26. **Means of Improving Information on Crime**, Vol. XIV, European Committee on Crime Problems, Strassbourg, 1976, 76 s.
 27. **Methods of Forecasting Trends in Criminality**, Council of Europe, Strassbourg, 1974, 44 s..
 28. Miles, Ian: **The Poverty of Prediction**, 1975, 229 s.
 29. M. K.: Razvoj tehnike v letu 2000, **Organizacija in kadri**, 1973, 4, s. 39—42.
 - 30.** Mlinar, Zdravko/Teune, Henry: Dimenzije proučavanja družbenega razvoja.
 31. **Naučni, tehnološki i društveni razvoj — ciljevi i vrednosti**, I. in II. deo, Zbornik pete mednarodne konferencije »Nauka i društvo«, Dubrovnik, 7.—14. 7. 1973, Beograd, december 1974, 353 in 434 s.
 32. Palmer, J. — Carlson, P.: Problems with the use of regression analysis in prediction studies, **Journal of Research in Crime and Delinquency**, 13, 1976, 1, s. 64—81.
 33. **Predviđjanje budućnosti**, Zbornik treće mednarodne konferencije, »Nauka i društvo«, Hercegnovi, 28. 6. do 4. 7. 1969, Beograd 1971, 350 s.
 34. **Program zveze komunistov Jugoslavije**, Ljubljana 1975, 218 s.
 35. Quatrième conférence européenne de directeurs d'institut de recherches criminologiques, vol. II l'étude prospective de la criminalité, Strassbourg, 22.—25. 11. 1966, Strassbourg 1967, 316 s.
 36. Robert, Philippe, et al.: Recherche prévisionnelle en criminologie, Paris 1973, 156 s.
 - 37.* Roumiantsev, A. M.: Social prognostification and planning in the Soviet Union, 23 s.
 38. The Cost of Crime and of Social Defence against Crime, Summary of the second international symposium in comparative criminology, **Acta Criminologica**, 4, 1971, Jan., s. 195—208.
 39. The law and the legal profession in the twenty-first century, **The Canadian Bar Review**, LI, 1973, 1, 168 s.
 - 40.* Varga, Viorica: Considerations conceptuelles et methodologique concernant la recherche de l'avenir, 12 s.
 41. Vinogradov, V. G. — Gončaruk, S. I.: **Zakoni opšestva i naučnoe predviđenie**, Moskva 1972, 231 s.
 - 42.* Wesolowski, Włodzimierz: The planning and forecasting of class structure transformations in socialist society, 18 s.
 - 43.* Yahiel, Niko: Societes futures et planification a long terme, 17 s.
 - 44.* Zaslavska, T. I.: Objectives and methods in planning rural-urban migration, 20 s.
- * Referati na sedmem svetovnem kongresu sociologije, Varna, 14.—19. 9. 1970.
- ** Referati v zvezi z domačimi posvetovanji o družbenem razvoju.

UDC 001.18:343.97+301.173.7

Social Control and Forecasting

Pečar dr. Janez, Research Counselor, Institute of Criminology, Ljubljana

The basic feature of the Yugoslav criminal policy being the social self-protection, the need arises to predict — in connection with the planning of the general socioeconomic development — the deviance too. Although the medium-term plans do not emphasize the initiatives for forecasting in this particular field they contain standpoints according to which a successful prevention of and dealing with criminal and dangerous phenomena in general will be, in the future, impossible without preparations being carried out now. The important question seems to be how to prevent the negative future which might be forecast.

Therefore, the article deals with theoretical standpoints of forecasting, its importance for social con-

trol, explains the prevailing theories, models and techniques, analyzes the interdependence between deviance and socio-economic processes, the dependence of deviance from social development, geographic and population characteristics, deals with the importance of forecasting for planning as well as for socio-political aims.

Analyses of the future forms of deviance lead to the question of what kind and what amount of control will be needed, what should be the part of state control, and what part of control should be given to the self-government agencies. These as well as some other question call for immediate and organized preparations of forecasting.